

OTAKAR TICHÝ

PŘÍSPĚVEK ŠKOLSKÉ GEOGRAFIE K PROJEKTU DALŠÍHO ROZVOJE
ŠKOLSKÉ SOUSTAVY V ČSSR

Otakar Tichý: Contributions of school geography to the further development of the educational system in Czechoslovakia. Geogr. Čas., 27, 1975, 3.

By solving a whole set of problems dealt with in the present paper, school geography represented by the respective committee of the Slovak Geographical Society, attached to the Slovak Academy of Sciences, has to contribute to the establishing of an adequate position for geography in the newly designed structure of the Czechoslovak educational system.

Príspevek je koncipovaný ako podklad k diskusi. Preto je treba stanoviť súbor a poradiť problémů, jejichž vyřešením může školská geografie, reprezentovaná v Slovenské geografické spoločnosti (SGS) komisí pro školskou geografii, přispět ke zdokonalení uvedeného projektu.

Šíře těchto problémů a tedy i úkolů je zřejmě úměrná šíři obsahu školské geografie, kterou můžeme chápat buď jako „souborné označení celé široké problematiky pojící se k vyučování zeměpisu a ke všem činnostem toto vyučování doplňujícím“ (DZVŠ, roč. 4. č. 2. 1961—1962), nebo v užším pojetí, tj. více méně jako vyučovací předmět základní a střední školy (Sborník ČSSZ, roč. 73., č. 2., 1968). V tomto případě však je nutné uvážit, je-li toto zúžení dostatečně odůvodněno a je-li tedy správné vylučovat z obsahu školské geografie vyučování tomuto oboru na školách vysokých. Myslím, že nikoliv, protože všechny stupně našich škol mají za úkol podávat, resp. podávají výběr látky téže geografie a rozdíl je tedy jen v rozsahu, v didaktických kritériích a v metodách práce. Avšak ať již chápeme školskou geografii v kterémkoliv z uvedených pojetí, vždy jsou úkoly, na jejichž plnění se může a má podílet i SGS tak četné a rozmanité, že je nutné vybrat pro vlastní práci komise jen nejzávažnější.

Za hlavní kritéria pro tento výběr jsem vzal 1) Usnesení ÚV KSČ a KSS z července 1973, 2) úkoly, které si komise pro školskou geografii již dříve určila jako prvořadé. Jde o úkoly, které patří do těchto tematických okruhů:

- A. Modernizace obsahu a metod práce školy
- B. Zkvalitnění výchovně-vzdělávacího procesu
- C. Zabezpečení jeho spojení s výrobní praxí a životem společnosti
- D. Vypracování nových učebních plánů, osnov, učebnic a výchovných programů v nově koncipované školské soustavě.

Jak je zřejmé, jde z velké míry o problémy, jimiž se geografové zabývají již dlouhou dobu a které řeší pod nejrůznějšími názvy a v nejrůznějších spojeních. Protože jejich obsah i metodika práce jsou z velké míry známy, není třeba o nich jednat na sjezdu vědecké společnosti, na němž se mají podle mého názoru řešit jen ty, nebo především ty problémy, které před dozráním vyžadují buď hlubšího rozboru, nebo aspoň konfrontace s názory odborníků širší specializace. Předkládám proto k úvaze jen otázky, které mají přímý vztah k rozvoji naší školské soustavy z hlediska vyučování geografii, avšak na jejichž řešení nestačí jednotlivce, nebo na jejichž pedagogickou a odbornou hodnotu jsou dosud různé názory. Jde zejména o tyto úkoly:

1. Řešit problém zaostávání školského zeměpisu za geografii jako odbornou disciplínou
2. V rámci snah o zblížování obsahu učiva všech škol II. cyklu, a tedy i škol učňovských, vypracovat návrh nového učebního plánu respektujícího nové pojetí školské geografie
3. Propagovat školy s celodenní vzdělávací a výchovnou péčí jako zařízení vedoucí k efektivnější přípravě žáků na vyučování
4. Vypracovat pro jednotlivé stupně a typy škol seznam, ucelený a úplný ideový plán a libreto zeměpisných témat vhodných pro pravidelné vysílání televize
5. V souvislosti se zaváděním nových, resp. efektivnějších vyučovacích metod hodnotit kriticky možnosti a rozsah programování zeměpisného učiva
6. Připravit návrh takové formy postgraduálního studia geografie, která by znamenala skutečné zlepšení přípravy učitelů geografie na vyučování
7. Vytvářet předpoklady pro prohloubení odborné pomoci učitelům geografie při odborných inspekcích na školách
8. V zájmu zajištění lepší spolupráce a vzájemného využití zkušeností s vyučováním geografie podporovat snahu o podstatné rozšíření výměnných zájezdů učitelů geografie do zahraničí
9. Volit atraktivnější formy práce v zájmových sdruženích geografů jako účinného prostředku zkvalitňování členské základny.

K jednotlivým bodům podrobněji:

ZAOSTÁVÁNÍ ŠKOLSKÉHO ZEMĚPISU ZA GEOGRAFIÍ JAKO ODBORNOU DISCIPLÍNOU

Za jednu z významných příčin tohoto zaostávání pokládám malou odbornou pomoc učitelům geografie. Školská geografie vychází a staví na výsledcích geografie jako vědního oboru. Jestliže se však geografie jako vědní disciplína zabývá z velké míry souborem rychle se měnících situací, jejichž vědecké hodnocení není a ani nemůže být definitivní, pak je samozřejmé, že se nemůže včas a ve stejné podobě tradovat ve vyučování. Přesto však trváme na požadavku, aby zeměpis jako vyučovací předmět byl věrným obrazem moderní geografie, i když podstatně generalizované a vnímavosti žáků přiměřené uspořádané. Avšak—jak všichni víme—zeměpisné poznatky se dnes nedostávají k žákům jen prostřednictvím učebnic a z nich čerpajících učitelů, nýbrž prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků apod., tedy mnohem rychleji, resp. mnohem dřív, než to může učinit učebnice a v některých případech i učitel. Povinnost informovat žáky o všech aktuálních zeměpisných událostech

a změnách správně a včas, se proto stává pro učitele geografie již jen nesnadno zvládnutelným úkolem. Učitel většinou již není schopen sledovat všechny zdroje nových zeměpisných poznatků v potřebné míře a v potřebném předstihu. Není tedy nic nepochopitelného, jestliže někdy některé jeho znalosti nebo poznatky zůstávají časově i za vědomostmi žáků. Určitou možnost zlepšení tohoto stavu vidím proto jednak v širším, pravidelném, uceleném a vhodnou látku vyčerpávajícím zapojení rozhlasu a zejména televize do vyučování zeměpisu, jednak v lépe organizovaném postgraduálním školení učitelů. O obou těchto možnostech se zmíním v dalších bodech.

Jinou a neméně závažnou příčinu zaostávání školského zeměpisu za odbornou disciplínou je třeba hledat v dnes už zastaralých osnovách zeměpisu. Jde zejména o to, že na ZDŠ i na středních školách převládá regionální zeměpis s nadměrným množstvím ekonomických údajů, zatímco všeobecná geografie, která je nutným předpokladem pro pochopení těchto hospodářských údajů a která umožňuje postihnout úzké vazby mezi systémem přírodního prostředí a systémem lidské společnosti, je ztlačena do pozadí. Jistě není sporu o tom, že dnešní člověk potřebuje regionálně-geografické znalosti prakticky na každém kroku. Jde však vždy o míru těchto znalostí jež může poskytnout škola, disponující jen omezeným časem a jen určitými pomůckami. Znamená to, že požadavek, aby absolvent získal ve škole takové množství regionálně-geografických fakt, aby s nimi mohl v běžném životě vystačit, je nereálný. Má a může se však ve škole naučit nejen všechna tato fakta najít v pramenech, tj. v zeměpisných atlasech, ročenkách, slovnících, příručkách atd., nýbrž geograficky správně je zpracovat a využít pro danou situaci. Znalost regionálně-geografických dat tedy dnes již není konečným cílem studia zeměpisu ani na ZDŠ. Přiměřené množství těchto údajů je — podobně jako systém v biologii — pouze výchozím materiálem, který umožní kriticky hodnotit vztahy obou vzpomenutých systémů v prostoru i v čase, tj. chápat regionálně-geografickou situaci. Zmírnit zaostávání školské geografie můžeme tedy i tím, že rozšíříme a prohloubíme studium všeobecné geografie — třeba i na úkor geografie regionální, kterou však v tom případě patřičně zmodernizujeme, především ve směru exemplárního a systémového vyučování. Geografie jako vyučovací předmět by tedy měla v nové škole zahrnout vedle dosavadní převážně regionální geografie další kapitoly z geografie všeobecné, učení o zákonitostech a typech krajiny, a o základních problémech jejího vývoje a ochrany.

Domnívám se, že v tom je možno vidět další krok k odstranění příčin zaostávání školského zeměpisu za geografickou vědou, i za skutečným životem.

UČEBNÍ PLÁN A OSNOVY GEOGRAFIE

Nepochybuje o tom, že dosud platné osnovy zeměpisu byly zpracovány svědomitě a že ve své době vyhovovaly potřebě. Ovšem — ve své době. Dnes, kdy se nové geografické poznatky tlačí do škol přímo lavinovitě, kdy se požadavky na kvalitu přípravy absolventů našich škol pro další studium a pro praxi rapidně zvyšují, kdy je nutné v zájmu potřebné kontinuity školské a odborné geografie zařadit do vyučování zcela nová témata (nauka o krajině a problematika životního prostředí, základy selenografie, branný zeměpis atd.), pak je potřeba změny nynějších osnov, tj. jejich nová koncepce, zcela evidentní.

Na tomto shromáždění ovšem nemůžeme a ani nechceme podávat návrhy nového zpracování osnov. Můžeme však diskutovat o zásadách, jimiž by se měla práce na přípravě těchto osnov řídit. Jednou z nich je návrh postupovat při tvorbě osnov nikoliv od nejnižšího ročníku základní školy, nýbrž opačně: začít dnešním stavem vědního oboru, tj. požadavky na absolventy vysoké školy a tyto požadavky vtělit do osnov vysokoškolské geografie. Osnovy zeměpisu škol nižších stupňů, tj. od školy střední po národní zpracovat při respektování zákonitostí pedagogické psychologie tak, aby obsahovaly vždy všechny předpoklady pro splnění úkolů v nejbližší vyšší stupni. Tedy: sledovat návaznost učiva zeměpisu shora dolů a nikoliv zdola nahoru, a to v plynulém sledu mezi jednotlivými stupni školy. Při obdobném postupu i v ostatních vyučovacích předmětech bychom získali objektivní obraz o poměrném zastoupení předmětů v učebním plánu co do počtu týdenních hodin.

Jiným námětem je návrh na restrikcii vyučovacích předmětů a zavedení nastavbového studia. Dnes již jsme si vědomi, že neúspěchy dvanáctiletých byly z velké míry vyvolány předimenzováním studijního programu, což se stalo brzdou jak odborné, tak politickovýchovné práce. Již delší dobu se objevují hlasy o potřebě integrace a koncentrace vyučovacích předmětů. Každý učební plán totiž obsahuje několik základních předmětů, které nesou hlavní tíhu všeobecného vzdělání (naukové i výchovné složky), tj. vyzbrojují absolventa takovými vlastnostmi a znalostmi, že je schopen rychle a správně reagovat na každou životní situaci, dovede ji řešit a dovede se sám dále vzdělávat. Mezi tyto předměty vždy patřila a také dnes patří geografie. Jednou ze zásad při tvorbě nových učebních plánů by proto měla být tendence nikoliv vpravit do nové školy další předměty, které se nebudou moci v potřebné míře rozvinout pro nedostatek vyučovacích hodin, nýbrž zařadit jen základní obory, které však budou pojaty tak, aby splnily úkoly kladené na absolventy socialistickou společností. Tyto základní obory by pak nebylo třeba svazovat do jednohodinových vyučovacích jednotek, jak jsme toho v různých návrzích, včetně nejnovějších, svědky. Jsem přesvědčen, že skutečná reforma a skutečné zlepšení stavu nemůže jít přes školu, v níž není místo pro rozvoj aktivní, samostatné, iniciativní a tvořivé práce žáků pro nedostatek času, nýbrž jen přes takovou školu, která poskytne sice méně rozrůzněné, avšak oněm oprávněným požadavkům na vlastnosti kvalitního absolventa školy vyhovující vzdělání. Speciálním zájmem žáků a přípravě na budoucí specializaci pak vyhoví co nejširší volba nepovinných předmětů. Hodnotné odborné vzdělání se zřejmě nezíská tím, že místo klasických předmětů zařadíme do učebního plánu náhražky odborných předmětů, nýbrž jedině tím, že hluboké všeobecné vzdělání doplníme n á s t a v b o v ý m studiem.

ŠKOLY S CELODENNÍ VÝCHOVNOU A VZDĚLÁVACÍ PÉČÍ

Rozšíření sítě těchto škol se stává s rostoucí zaměstnaností obou rodičů velmi aktuální. Jestliže jsem se ve své poznámce k návrhu nové koncepce střední všeobecněvzdělávací školy, uveřejněné před 7 lety (DZVŠ 1967/68, č. 9) zmínil o takové možnosti jen zcela nesměle, pak dnes můžeme hovořit o škole s kompletní péčí konkrétně a s nadějí na úspěch. Tento požadavek je totiž v plné shodě s pasáží cit. stranického dokumentu, v níž se žádá „nepřenášet povin-

nosti školy na rodinu“ a s pasáží, v níž dokument vyžaduje „podporu i postupný rozvoj celodenního výchovného systému na základních školách“. Svůj návrh jsem formuloval zhruba takto: „Dosavadní způsob přípravy žáků na vyučování není dost hospodárný. Doporučuji organizovanou přípravu žáků ve školních (internátních) prostorách dobře vybavených učebními pomůckami a řízenou odborně, tj. učiteli a profesory (s částí úvazku v řádném vyučování a s částí při přípravě žáků), nikoliv tedy pouze „hlídané“ v internátech vychovateli nebo doma rodiči, kteří vzhledem ke své předběžné přípravě (a rodiče jistě i pro jiné zaneprázdnění) nemohou vést žáky hospodárnou a efektivní cestou. Chceme sice, aby žáci dosahovali poznání samostatnou prací. To však neznamená, že je nemáme při chybném řešení úkolu na nesprávný postup včas upozornit. Nejde totiž v tomto případě jen o zbytečnou ztrátu času, nýbrž o skutečnost, že nesprávné spoje, vytvořené při chybném postupu, žáky při řešení obdobných úkolů zavádějí, resp. svádějí do vyjetých, avšak vadných kolejí.“

Školy s celodenním výchovným a vzdělávacím systémem se dnes již zkouší v zahraničí i u nás. Ve shodě s výsledky experimentů maďarských pedagogů docházíme k závěru, že školou budoucnosti je takto nově pojatá škola, tj. škola s celodenní péčí. Budapešťský experiment je v podstatě hotov pro nejnižší stupeň. Učí se jen 2—3 hodiny po sobě, pak se čas — podle rozvrhu hodin — tráví v přírodě, vypracováváním úkolů, hrou, fyzickou prací a kulturním zaměstnáním. Každé dítě má tu svoje místo, s nutnými potřebami. Významnou předností je, že si brašny se školními potřebami ve všední dny nenosí domů. — O této výhodě (v poněkud jiné podobě) jsme u nás před časem již také uvažovali: proč nutíme žáky, aby nosili do školy a opět domů těžké zeměpisné atlasy? Proč nezařídíme, aby si žáci nechávali svoje atlasy doma a škola aby vlastnila atlasy, které jim dává ve vyučovací hodině k dispozici?

Koncepce školy s celodenním výchovným systémem se již po několik let zkouší také u nás. Potřeba těchto škol je podle zprávy KPÚ v Brně vyvolána vysokou zaměstnaností obou rodičů, což působuje, že značná část dětí zůstává odpoledne bez výchovného působení rodiny. Na řešení, resp. na pomoc školy tedy čekají nejen děti, ale i rodiče. Jde o to, aby hlavní část přípravy žáků byla vedena odborně a v čase vhodnějším než je večer. V podstatě to znamená umožnit dětem připravit se kvalitněji na vyučování ve škole, vypracovat si úkoly pod vedením učitelů, po případě poradit se s nimi o svých osobních a nezřídka — u starších dětí — i o některých odborných problémech. Studovny se vybavují i slovníky, pravidly, různými tabulkami, odbornými časopisy a knihami, aby si žáci mohli látku sami prostudovat a prohloubit, a uspokojit svůj eventuální větší zájem o předmět. Jak je vidět, myšlenka, která se zdála před 7 lety celkem nereálná, má dnes již zcela konkrétní podobu jak v zahraničí, tak u nás — třebaže zatím jen na nejnižším stupni.

PRAVIDELNÉ ZEMĚPISNÉ TELEVIZNÍ RELACE

Zavést do vyučování geografie pravidelné a obsahově i metodicky dobře připravené televizní relace, se dnes již jeví jako nezbytnost, a to na všech stupních škol. V citovaných stranických dokumentech se doporučuje využít při řešení našich školských problémů všeho progresivního, co se objevuje ve školství socialistických států, zvláště v SSSR. A právě v SSSR je v současné době

věnována velká pozornost televizním přenosům témat geografických. Uzavřený cyklus relací, který byl vypracován sovětskými didaktiky geografie, začíná v pátém a končí zatím v osmém ročníku. Perspektivně se rozšíří na další stupně a typy škol. U nás je tento způsob vyučování geografii, resp. tento významný doplněk vyučování bez vyhovujícího systému. Do úkolů komise pro školskou geografii tedy patří i pomoc při výběru a zpracování zeměpisných témat pro televizní vysílání na jednotlivých stupních a typech našich škol, a podpora při sjednání dohody s Čs. televizí (a rozhlasem) o uzavřeném, uceleném a hlavně systematickém a časově oběma stranám plně vyhovujícím vysílání školních zeměpisných přenosů pro žáky základních a středních škol.

PROGRAMOVÁNÍ ZEMĚPISNÉHO UČIVA

Programování učiva (obecně) jako jednu z metod používaných ve vyučování, je možno hodnotit velmi kladně. Avšak ani programování není metodou, která by byla vhodná pro každý předmět a hlavně pro každé téma. Zeměpis totiž už dávno není prostým součtem dat a faktů. Zeměpisným vzděláváním rozumíme vytváření předpokladů pro schopnost žáků představit si krajinu zeměpisně, t. j. z hlediska všech zeměpisných složek a se všemi vzájemnými vztahy mezi přírodním prostředím a lidskou společností. Jde tedy o vyvolání co nejvěrnější představy vyvíjející se, tedy živé, skutečné krajiny, a to v prvních fázích cestou přímého pozorování, později prostřednictvím učitelova výkladu za použití obrazu a mapy. Tento odraz skutečnosti nevzniká v představách žáků pouhým složením poznaných jednotlivostí, nýbrž složitými duševními pochody, jako výtvar obrazotvornosti, a to na základě porovnávání s krajinami známými nebo v obrazivosti žáků vykreslenými vhodně voleným slovem učitele. Moderní geografie zdaleka není suchá náuka o elementech tvořících zemský povrch, nýbrž vyučovacím předmětem, kde — zvláště na ZDŠ — inspirace, vyprovokovaná učitelovým výkladem, popřípadě obrazem, filmem apod., zaujímá významné místo. A právě tato inspirace bude chybět u každého, i sebe pečlivěji naprogramovaného učiva. Většina zeměpisných témat se předem naplánovanému programování přímo vzpírá. A nejde jen např. o popis pralesa, tundry a podobných útvarů, či o výklad sopečné činnosti a dalších přírodních jevů, nebo o vzbuzení správné představy o budovatelském nadšení, radosti z práce a pod., které si přímo vynucují na učitelé citově zabarvený, expresivní výklad. Vyučování zeměpisu tedy musí vést žáky k vytvoření představ o studované krajině jako celku, jako jednotce vyššího řádu, a to správným výkladem učiva, využívajícím všech výhod přímého působení učitelova, tedy i jeho emocionálního podání látky. Jestliže tedy moderní geografie není pouhým součtem dat a fakt, nýbrž naukou vedoucí k vytváření nových kvalit z těchto dat a fakt, a to náročným duševním pochodem, za účelného využití učebních pomůcek a s pomocí učitele, pak se tento složitý proces nedá přenést na žáky jednoduchým programem bez znehodnocení, a už vůbec ne v čase daném zeměpisu učebním plánem.

Metoda programování v geografii se ovšem uplatňuje i v kladném smyslu. Při dobře vypracovaném programu je vhodná a efektivní pro některé, dílčí partie, a při plnění některých didaktických funkcí, jako je zkoušení, shrnutí učiva apod. Avšak v těchto případech jde o úseky učiva, o jednotlivá úzká témata, která mohou být s úspěchem podána metodou programování v ze-

měpisných pracovních sešitech, v nichž budou jednou z mnoha metod. A toto střídání metod je právě mimo jiné velkou předností zeměpisných pracovních sešitů před programovanými sešity či programovanými učebnicemi zeměpisu.

POSTGRADUÁLNÍ STUDIUM UČITELŮ GEOGRAFIE

Má-li být postgraduální studium skutečnou pomocí učitelům a tím i geografii jako vyučovacímu předmětu, pak vyžaduje doplnění nebo úpravy, protože nynější organizace PGS, jak je z výsledků zřejmé, tento základní požadavek nesplňuje. Přimlouvám se proto za zavedení doškolování učitelů geografie v duchu, jak jsem navrhoval před 15 lety (čas. DZVŠ 1960, č. 3). Toto školení by mělo být povinné pro všechny učitele (tedy nejen pro nejmladší, kteří to vzhledem ke krátkému odstupu od absolutoria nejméně potřebují), a to každý rok po 2—3 dny v týdnu před zahájením vyučování, tedy nikoliv v době volna, nýbrž v době povinné přípravy na nový školní rok a těsně před jeho zahájením. Tato doba 2—3 dnů by byla věnována a) organizačním otázkám, b) informacím o událostech a změnách, k nimž v jednotlivých oborech geografie za poslední rok došlo, c) doplňkovým přednáškám a cvičením z nových či pomocných oborů. Uvedené doby by mohli učitelé využít i k případným konzultacím o otázkách, které je vzhledem k jejich eventuální odborné či výzkumné práci zajímají. Školení by se totiž dalo na té vysoké škole, k níž učitelé podle typu svého působiště patří. Organizovala a vedla by je vysoká škola spolu s KPÚ. Tento návrh může být uskutečněn zcela nezávisle na nyní probíhajícím a ministerstvy školství a jejich rezortními ústavy připravovaném postgraduálním studiu.

ODBORNÉ INSPEKCE NA ŠKOLÁCH

Odbornou inspekci ve vyučovací hodině zeměpisu se sleduje získání jasněho obrazu o učitelových kvalitách, tj. o jeho znalostech odborných, schopnostech pedagogických, zralosti politické, charakterových vlastnostech atd. Teoreticky se jí sleduje i další cíl: poradit učiteli, usměrnit ho v jeho odpovědné práci a současně získávat materiál pro eventuální zevšeobecnění jeho metod, forem a postupů, jimiž dosáhl ve výukové a výchovné práci nadprůměrných výsledků. Jsem toho mínění, že splnit tyto požadavky či úkoly může inspektor jen na základě přímého jednání s učitelem, při soudružském rozhovoru a po analýze přípravy hodnoceného učitele na vyučování. Odborná inspekce by se tedy neměla soustředit jen na přítomnost inspektora ve vyučovací hodině, tj. na pouhou kontrolu učitelova vystoupení při vyučování, nýbrž hlavní důraz by měl být položen na odborný pohovor inspektora s hodnoceným učitelem, na společný rozbor hodiny před jejím zahájením, a to na rozhovor po stránce věcné a pedagogické v nejširším pojetí, tj. po stránce naukové, výchovné, ideové, didaktické v užším smyslu, tedy i pokud jde o druh, množství a použití pomůcek, didaktické techniky atd. Při takto prováděné odborné inspekci se zjistí kvality učitele geografie mnohem lépe než při sledování jeho vystoupení před žáky za přítomnosti úředního dozorce, tj. v nenormální situaci. Je jisté samozřejmé, že funkcí inspektora mají být pověřováni vždy jen plně kvalifiko-

vaní odborníci, vynikající pedagogové a politicky zralí členové učitelských kolektivů. Zmiňují se o tom v souvislosti se zaváděním inspekcí i na školách vysokých, kde výkon této funkce je záležitostí zvláště citlivou.

VÝMĚNNÉ ZÁJEZDY UČITELŮ GEOGRAFIE DO ZAHRANIČÍ

Dosavadní naše snahy o preferenci geografů při povolování cest do zahraničí nebyly úspěšné. Dnes však tuto situaci mění skutečnost, že rozšíření výměny vzájemných zkušeností s učiteli SSSR a ostatních socialistických států je ve stranických dokumentech z roku 1973 vzneseno jako požadavek.

Je tedy nyní třeba znovu informovat kompetentní místa o významu a eminentní potřebě těchto akcí, protože jde o novou dobu, o nové situace, o větší požadavky na žáky i na učitele geografie než bylo ještě v nedávné minulosti. A nemáme-li zůstat v tomto vývoji pozadu, neobejdeme se bez nových, moderních způsobů vyučování, které vznikají a zrají právě na společných konzultacích se zahraničními odborníky. Příklady a doklady uvádět není třeba. Jsou evidentní a známé.

NÁPLŇ PRÁCE V ZÁJMOVÝCH SDRUŽENÍCH ŠKOLSKÝCH GEOGRAFŮ

O oblíbě odborných skupin při pobočkách ČSSZ velmi často rozhoduje právě náplň práce, tj. do jaké míry se podaří zvolit či najít přitažlivý obsah této zájmové činnosti učitelů geografie. (ZVŠ 1969/70, č. 9). Má-li být odborná skupina pro školskou geografii pro učitele skutečně atraktivní, musí se práce v ní řídit aspoň zčásti potřebou a přáním členů skupiny. Dlouhodobý plán práce je tedy možno stanovit jen rámcově. Po zkušenostech, které jsem v tomto směru získal, doporučuji zařadit potřebná, aktuální a především zajímavá témata do těchto organizačních forem či okruhů:

- A. Přednášky se zdůrazněním diskuse. Např. „Postgraduální studium učitelů geografie — organizace, náplň“; nebo „JSŠKP a informace o připravovaných pomůckách“
- B. Diskusní večery, jimž přikládám velkou atraktivitu, protože tato forma není únavná a dává účastníkům možnost aktivně se podílet na eventuálních změnách nevyhovujících organizačních forem a vyučovacích metod, i na přípravě nových opatření ve školské politice. Příklad tématu: „Osnování zeměpisného učiva na školách“, nebo „Funkční využití speciálních zařízení pro vyučování zeměpisu (odborné učebny, zeměpisná stanoviště, planetárium, muzea apod.) — zkušenosti, připomínky, návrhy
- C. Semináře, do nichž je třeba položit pro jejich velký didaktický a obecně pedagogický význam těžiště zájmové činnosti skupin. Např.: „Využití nového atlasu světa a atlasu ČSSR ve vyučování zeměpisu v . . . ročníku školy“, nebo „Návaznost učiva geografie na ZDŠ a gymnasiích, a mezipředmětové vztahy — konkrétní údaje
- D. Praktická cvičení. Např. „Výběr zeměpisných témat, která vyžadují použití názorných, zvl. trojrozměrných pomůcek při vyučování“, nebo „Výchovné zhodnocení reprodukcí uměleckých děl v učebnicích zeměpisu — průzkum a kritický rozbor“.

Domnívám se, že vhodná volba pracovní náplně může znamenat schůdný krok k oživení práce učitelů geografie i v pobočkách SGS. Ovšem i tu závisí úspěch také na dobré organizaci, vhodném pracovním prostředí, vyhovující době schůzek a vhodné volbě referenta.

Na závěr svého příspěvku ze školské geografie pokládám za vhodné připomenout tuto závažnou skutečnost:

Celková situace z poslední doby, tj. projevy našich významných veřejných činitelů vedou k přesvědčení, že geografie může k uvedenému projektu říct jen velmi málo. Vždyt geografie nebývá v jejich projevech vzpomenuata ani v takových spojeních, jako je podíl vyučovacích předmětů na výchově k vědeckému světovému názoru, k proletářskému internacionalismu, socialistickému vlastenectví, branné výchově, volbě povolání, praktickému zaměstnání, ochraně krajiny atd., tedy v případech, kdy podíl geografie je nejen nesporný, ale většinou převažující. Rovněž skutečnost, že jsme jediným ze socialistických států, který nemá svůj časopis pro didaktiku zeměpisu, a že sloučením zeměpisu ve škole se třemi dalšími předměty je celosvětovou raritou, vyvolává dojem, že práce geografů je zbytečná, protože ji nikdo neuznává ani nerespektuje.

Tento neutěšený stav může být vyvolán buď tím, že význam geografie jako vyučovacího předmětu poklesl, protože její naukovou i výchovnou funkci převzaly jiné předměty, nebo tím, že zeměpis ve škole není po uvedených stránkách patřičně doceněn. Všem, kteří znají kvalitativní změny, k nimž v geografii v posledních desetiletích došlo, je zřejmé, že v úvahu přichází tato druhá alternativa i když víme, že se geografii v některých případech neučí tak, aby její kladné rysy skutečně vynikly a byly i negeografům zřejmé. Znamená to tedy, že kladné vlastnosti geografie dost účinně nepropagujeme. Nestačí totiž stěžovat si mezi sebou, příp. tyto stížnosti publikovat jen v geografických časopisech, s jejichž obsahem se seznamují opět jen zeměpisci. Ze zkušenosti rovněž víme, že nestačí, aby se petice předkládaly nebo přednášely, ale že je naprosto nutné jejich realizaci vymáhat. V jiném případě i nejvýznamnější návrhy a požadavky velmi často zapadnou, jako již tolik oprávněných a naléhavých žádostí a doporučení. Je proto povinností především nás, učitelů geografie a členů geografické společnosti, abychom význam geografie, která v sobě slučuje tolik naukových a výchovných prvků jako snad žádný jiný vyučovací předmět, lépe propagovali. A budeme-li geografii vyučovat vždy na potřebné úrovni, nebude možné, aby si výsledků práce zeměpisců nevšimli i veřejní činitelé a vědecké instituce negeografických oborů.

Hodnota naší práce jistě nespočívá v množství řešených úkolů, nýbrž v jejich významu pro společnost, v efektivitě jejich plnění, a pak zřejmě i v tom, jak dovedeme s výsledky své práce seznamovat politické a školské řídicí orgány. A na to bychom měli v posjezdovém období při naší práci pro geografii rovněž myslet.

BEITRAG DER SCHULGEOGRAPHIE ZUM PROJEKT DER WEITERENTWICKLUNG DES
SCHULSYSTEMS IN DER ČSSR

Es werden Vorschläge zur Lösung von Problemen vorgelegt, die die Stellung der Geographie im vorbereiteten Modell des tschechoslowakischen Schulwesens beeinflussen können. Vor allem wird empfohlen folgende Aufgaben in der Nachkongresszeit in das Arbeitsprogramm der Schulgeographen einzureihen:

- Lösung des Problems der Rückständigkeit der Schulgeographie hinter der Geographie als Fachdisziplin
- Ausarbeitung des Entwurfs eines neuen Lehrplans, der die neue Auffassung der Schulgeographie respektieren würde
- Propagation der Schule mit ganztägiger Bildungs- und Erziehungsfürsorge
- Ausarbeitung eines komplexen und kompletten Themenplans und der Textvorlage der für das Fernsehen geeigneter geographischer Themen
- Kritische Bewertung der Möglichkeiten und des Ausmasses der Programmierung des geographischen Lehrstoffes
- Vorbereitung des Entwurfes einer effektiveren Form des postgradualen Geographiestudiums
- Schaffung von Voraussetzungen zur Förderung fachlicher Instruktion für Geographielehrer bei Fachinspektionen in Schulen
- Unterstützung der Bestrebungen um wesentliche Erweiterung von Austauschexkursionen der Geographielehrer mit dem Ausland
- Wahl attraktiverer Arbeitsformen in Interessenverbänden der Geographielehrer.

Übersetzt von A. Mišíková